

**BATI KÜLTÜR VE
EDEBİYATLARINDA
AYDINLANMA**

Yayına Hazırlayanlar

Battal Arvasi

Çağrı Eroğlu

Ebru Balamir

İlhan Karasubaşı

Yayına hazırlayanın notu:

Yazıların her tür sorumluluğu yazarlarına aittir.

ISBN: 978-605-136-134-5

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASİMEVİ
İncitaşı Sokak No: 10
06510 Beşevler / ANKARA
Tel: 0 (312) 213 66 55
Basım Tarihi: 28/02/2014

Önsöz.....

Immanuel KANT (çev. Ba

Battal ARVASİ: Alman Ay

Betül YALÇINKAYA: Ay

Bülent AYYILDIZ: İtalya
Vico'nun Tarih Anlayışı .....

Cengiz ERTEM: Fransız
Etkileri: Jean-Jacques Rouss

Ceren KARACA: Borbón F

Derya PERK ER: Almanya

Devrim KILIÇER: Ame
Düşüncesi .....

Dursun ZENGİN: Gotthold

Ebru BALAMİR: İtalyan
Goldoni ve Tiyatro Reformu

Erkan YURTAYDIN: Ay
Ayrıntılar.....

Ertuğrul ÖNALP: İspanya

Fahri ÖZ: Aydınlanma Dör

Gamze KATI: Aydınlanma
Birleşik Devletleri'nde Köle

Gülser ÇETİN: Todorov ve

Gürsel AYTAÇ : Alman Ay
Wieland.....

Hasan KARACAN: Rus Ay

Herkül MİLLAS : Yunan A

Hüseyin MEVSİM: Bahklı

Co. Ltd, London.
is.
andom, Oxford
t and Sons Ltd.,
niversity Press,

**AYDINLANMA ÇAĞI İNGİLİZ TİYATROSU VE SANSÜR:
HENRY FIELDING'İN 'BAŞBAKAN' WALPOLE'U
HİCVEDEN TİYATRO ESERLERİ VE
'1737 SAHNE LİSANS KANUNU'**

Sıla ŞENLEN GÜVENÇ*

*Dünya bilimde aşık atabilir mi bizim topraklarla?
Var mı Onların bir LOCKE'u, NEWTON'ı, veya BOYLE'ü?*

*Sahnelerinin Dehası yarışabilir mi
SHAKESPEARE veya ölümsüz BEN'le?*

Fielding, *Pasquin*

17. yüzyılın ikinci yarısı ve özellikle 18. yüzyıla bağdaştırılan İngiliz Aydınlanma Çağı, aklın ve mantığın rasyonel kullanımıyla doğru bilgiye ulaşılacağı fikrinin temel alınması sonucu, bu düşünce sisteminin bilim ve felsefe dünyasında büyük gelişmelere yol açmasıyla ortaya çıkmıştır. Aydınlanma Dönemi İngiliz Edebiyatı bu yaklaşımın izlerini taşımaktadır. Söz konusu edebiyatın genel özelliklerine bakıldığında, kuşkucu, mantıklı, bilimsel, objektif ve öğretici olduğu, kurallara itina gösterilerek yazıldığı ve eleştirel bir bakış açısı sergilediği açıkça görülmektedir¹.

* Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, senlen@humanity.ankara.edu.tr

¹ Louis I. Bredvold (1966). *The Literature of the Restoration and the Eighteenth Century*. New York: Collier Books.

Birçok İngiliz yazar, Aydınlanma'nın hedeflerini hiciv yazarak ortaya koymayı yeğlemiştir. Hiciv bir kişiyi, topluluğu, kurumu, devleti veya belli bir olayı iğneleyici sözler ve alaycı ifadelerle eleştirip, toplumun ve sistemin kusurlarını ortaya koymak suretiyle insanları bilgilendirmeyi amaçlar. Hicvin, Aydınlanma'nın hedefleriyle örtüşen bir başka özelliği de ifade özgürlüğüdür. Yazarlar hiciv yoluyla fikirlerinden ötürü insanların yargılanıp cezalandırıldıkları bir dönemde, üstü kapalı bir şekilde toplumu, hükümeti, siyasi şahsiyetleri, kurumları eleştirebiliyorlardı. Fakat bu süreç İngiliz tiyatrosu için aksi yönde gelişmiştir.

Tiyatroda sahnelenen fikirlerin geniş kitlelere ve özellikle de okuma yazma bilmeyen kesime ulaşabilmesi, iktidar tarafından yazılı metinlere nazaran daha tehlikeli bulunmasına yol açmıştır. “[M]uhafif sesi susturma girişimi” (Hyland & Sammells, 1992:2) olarak nitelendirilen sansür yoluyla oyunlarda hükümet tarafından sakıncalı bulunan görüntülerin kontrol altına alınması hedeflenmiştir. İngiltere’de bu doğrultuda yapılan sahne denetimleri Kral VIII. Henry (1509-1547) döneminde başlamıştır. 1545 yılında Şenlikçi Baş² resmi olarak sahne denetleyicisi görevine atanmış, 1642 yılında ise, bu görev, kral ve sarayın ileri gelenlerince atanan Başmabeyinci (Lord Chamberlain) tarafından devralınmıştır. 1695 yılında ‘Lisans Kanunu’nun³ yürürlükten kaldırılmasıyla İngiltere siyasi ve basın özgürlüğü açısından Avrupa’daki diğer ülkelere örnek teşkil etmiş olsa da, 21 Haziran 1737 yılında çıkarılan ‘Sahne Lisans Kanunu’yla (Stage Licensing Act) durum tamamen değişmiştir. Anılan kanun gereğince tiyatro ve opera gibi görsel eserler, gösterim öncesi Başmabeyinci’nin onayından geçmek zorunda bırakılmıştır. İki yüzyılı aşan bir süre devam eden bu uygulama her ne kadar 1968 yılında çıkan ‘Tiyatro Kanunu’yla⁴ son bulmuş olsa da görsel sansür farklı biçimlerde hep varlığını korumuştur⁵.

Bu çalışmada İngiliz Aydınlanma Çağı’nda yürürlüğe giren ‘1737 Sahne Lisans Kanunu’ veya ‘sansür’ün ele alınması öngörülmektedir. Bu bağlamda, İngiltere’nin ilk başbakanı olarak nitelendirilen Sör Robert Walpole’u (1676-1745) hicveden ve bu kanunun çıkarılmasında kilit rol oynayan Henry Fielding’in tiyatro eserlerine genel olarak değinilip, kanunun İngiliz edebiyatına olan etkileri değerlendirilecektir.

---

² Master of the Revels.

³ Licencing Act.

⁴ Theatre Act.

⁵ Bkz. Sıla Şenlen Güvenç, “Sansür ve Sansürcü: Anthony Neilson’un Sansürcü adlı Oyunu”. Tiyatro Araştırma Dergisi 31:2011/1. 7-20.

Aydınlanma Çağı, İngiltere için güç dengelerinin değiştiği bir demokratikleşme süreci niteliği taşımaktadır. Kraliçe Anne'in ölümünde, birçok Katolik akrabası olmasına karşın '1701 Veraset Yasası'⁶ gereği tahta en yakın Protestan akrabası Kral I. George Hanover (1714-1727) geçmiş ve onu oğlu Kral II. George (1727-1760) takip etmiştir; ancak, İngiltere'nin 18. yüzyılın başında 'Başbakan' yönetimindeki Bakanlar Kurulu sistemine geçmesiyle kraliyetin güçleri iyice zayıflamıştır. 'Başbakanlık' sıfatı resmi olarak kullanılmasa da, Kralın son yıllarında kontrol tamamen bir 'Whig' olan 'Başbakan'(Birinci Hazine Lordu ve Maliye Bakanı) Sör Robert Walpole'a⁷ geçmiş, ve Avam Kamarası üzerindeki hakimiyeti 1742 yılına dek devam etmiştir.

Bu dönemdeki siyasi durum, İngiltere'de 'hiciv' türü tiyatro eserlerinin artmasına, adeta bir patlama yaşanmasına neden olmuştur. Bu artış büyük ölçüde 18. yüzyılın başlarında Kraliçe Anne'in varisi konusuna ilişkin farklı görüşler⁸, parlamentodaki muhafazakar 'Tory' ve liberal 'Whig' partileri arasında devam eden çekişmeler, 1714 yılında Whig partisinin iktidara gelmesi, "South Sea Bubble"⁹ (1720) olarak bilinen finansal buhran ve bazı

⁶ Act of Settlement 1701

⁷ Söz konusu Bakanlardan Walpole İngiliz siyasi tarihi açısından özellikle önem taşımaktadır. 1701 yılında Avam Kamarası'na giren Walpole, kısa sürede Whig üyelerinden biri haline gelmiştir. Ardından Savaş Bakanı, Kraliyet Donanma Hazinesi Bakanı, Whig düşüncelerinin ve prensiplerinin yayılmasını amaçlayan Kit-Kat Kulübü üyesi gibi devletin ve siyasetin farklı kademelerinde görev yapmıştır. Walpole 1712 yılında Tory siyasi partisi üyeleri tarafından rüşvet almakla suçlanıp Avam Kamarası'ndan çıkarılrsa da, Kral I. George'un tahta çıkmasıyla eski konumuna kavuşmuştur.

⁸ Toriler ve özellikle 'Jamesciler', James Francis Edward Stuart'ın tahta geçmesini destekliyorlardı. 'Jamesciler' (Jacobites) adını James'in Latince versyonu 'Jacobus'dan almıştır. Parlametonun tahta kimin geçeceği konusunda müdahale etmelerinin kanun dışı olduğunu savunmaktadır. Bu doğrultuda, 1688 yılında tahtan alınıp Protestan kızı II. Mary ve eşi William tarafından yeri doldurulan Kral II. James ve varislerinin tahta geçmesini savunmaktadır.

⁹ 'South Sea Bubble' (1720), 1713 'Utrecht Antlaşması'yla İngiltere otuz yıl boyunca İspanya'nın Güney ve Orta Amerika'daki kolonilerine ('Güney Denizi') yıllık 4800 Afrikalı köle ve 500 ton kargo taşıma ve satma hakkını kazanmıştır. Halk bu 'ticaret' sayesinde şirketin bir servet kazanacağına inandırılırsalar da şirket 1717 yılında Güney Afrika'ya ilk seferini gerçekleştirmiş, ve 1718'de kötüye giden İspanya-İngiltere ilişkisi de durumu daha da kötüye götürmüştür. 1720 yılında hükümet yatırımcıyı South Sea Company/Güney Denizi Şirketi'nin borsadaki hisselerine yatırım yapmaya teşvik etmiş, ve şirket yöneticileri bu doğrultuda planlarını desteklemeleri için Lord Sunderland, Melusine von der Schulenburg ve Lord Stanhope'un kuzeni olan Charles Stanhope'a rüşvet vermiştir. Bunun

davalarda rüşvet ve yolsuzluğun açığa çıkmasına¹⁰ bağlanabilir. Fakat, en önemli etken İngiltere'nin ilk Başbakanı olarak addedilen Walpole'un önüne geçilemeyecek ölçüde aşırı güçlenmesidir:

Devletin kalbi olan Avam Kamarasındaki oyların ezelden beri alınıp satıldığı bilinmekteydi; ancak muhalif oy, mevki veya maaş kaybı anlamına da geliyordu. [...] böylesine yozlaşmış bir dönemde bile, bu tür bir sistem tepki çekmiştir. Kendilerini Vatansever olarak adlandıran 'hoşnutsuz' Whig ve Toryler, kendilerini Makamın imkanlarından mahrum eden zalim ve yozlaşmış Bakana karşı seslerini yükselttiler (Previte-Orton, 1968:118).

Walpole ülkenin refahını bir çok anlamda yükseltmesine karşın, her ne pahasına olursa olsun kendi gücünü arttırmak için gayri meşru yöntemleri uygulamaktan kaçınmamıştır. Bu doğrultuda, kendisine rakip olabilecek meslektaşlarını makamdan uzaklaştırmış, seçimlerde çoğunluğu sağlamak için Kraliyetin himayesinden yararlanmış, Parlamento üyelerine rüşvet vermiş, Amortisman Fonu'nu amacı dışında muhalefeti engellemek için kullanmış, ve Örtülü Ödenek imkanlarını kullanarak, Bakanlığın lehinde yazan ve savunan kişilere 10 yıl içinde toplam 50,000 pound ödemiştir (Frans Pieter van der, 1966:18). Bu bağlamda 18. yüzyılın başlarında yazılan birçok "hiciv" türündeki oyununun hedefinin Walpole olması şaşırtıcı değildir.

Walpole'u ve 'Whig' bakanlarını hicveden oyunlardan şüphesiz en ünlüsü John Gay'in *Beggar's Opera*'sıdır (1728). Tory'ler Walpole'u 1725 yılında infaz edilen gangster Jonathan Wild'la özdeşleştirdiklerinden, oyunda kendisini çete yürüten Macheath temsil etmektedir. Gay, bu eserinde haydutlar ve hayat kadınlarını tasvir ederek, rüşvet alıp veren, davalarda yasa dışı uygulamalarda bulunan üst tabakayı suçlularla bir tutmaktadır. Ayrıca şarkılarda ve diyaloglarda, hükümeti iğnelemektedir. Bunlardan biri, Lockit'in rüşveti ve sansürü konu alan şarkısıdır:

---

sonucunda hisse senedi fiyatları hızla yükselmiş ve ardından birden düşmüştür. Bu süreçte Walpole, şirketin paralı yöneticilerini kovuşturmadan koruyan 'paravan' olmakla ve borsa çökmeden hisse senetlerini karla elden çıkartmakla suçlanmıştır.

¹⁰ Jonathan Wild (1683-1725), Charles Hitchen (1675-1727) ve Macclesfield Kontu gibi kişilerin davalarında rüşvet ve yolsuzluklar açığa çıkmıştı. 1710-18 yılları arasında Yüksek Mahkeme'de Başhakim ve 1718-25 yılları arasında da Lordlar Kamarası Başkanı olan Macclesfield 1725 yılında yolsuzluktan suçtu bulunup, 30,000 Pound ceza ödemiştir.

Çağı sansürlerke
Temkinli ve dikkatli olun,
Saraylıların alınmasın;
Suç veya rüşvete değinirken
Ki dokunur cümlesine,
hedef bendim! diye (43)

Walpole oyuna teşrif etmiş, ama oyunun hedef aldığı karakterlerden, hedeflerden biri olduğunu öğrenince oyunun sahnelenmesini durdurmaya çalışmıştır. Bu eserlerin dışında Gay'in Walpole'un metresi Maria Skerrett'in üzerine kurulan *Polly*¹¹ (1729), Henry Carey'nin Kraliçe Caroline'in Walpole ile gizlice işbirliği yaptığını ima eden *Chronohotonthologos* (1734) ve Walpole'un güçlerinin artması, vergi politikasını ve köylülere zulmünü eleştirdiği *The Dragon of Wantley* (1737) gibi hükümete saldıran oyunlar vardır. Ancak, oyunlar '1737 Sahne Lisans Kanunu' açısından değerlendirildiğinde, kanunun çıkarılmasında en önemli rolü şüphesiz Henry Fielding'in tiyatro eserlerinin oynamış olduğu görülecektir.

Fielding, *Tom Thumb the Great* (1730), *Covent Garden Tragedy* (1732), *Pasquin (Taşlama)* (1736), *The Historical Register for the Year 1736* (1737), *Eurydice Hissed* (1737) ve anonim olmakla birlikte, kendisinin yazdığı düşünülen, *A Vision of the Golden Rump* gibi oyunlarla Walpole'u, parlamentoyu, hükümeti, sert bir şekilde eleştirmekte ve küçük düşürmektedir. Fielding'in Walpole, Kral George ve 'Whig'leri eleştiren ilk oyunlarından biri *Tom Thumb the Great*'dir (*Muhteşem Parmak Tom*). Bu eserde, Walpole abartılı ve asılsız böbürlenmeleriyle kendini 'büyük' göstermeye çalışan "Muhteşem Adam", ufak tefek general Tom'la özdeşirilir. Ayrıca, oyunda Kral Arthur karakteri Kral II. George'u, Tom'a aşık olan Kraliçe Dollalolla' da Walpole'un kontrol ettiği düşünülen Kraliçe Caroline'i temsil etmektedir. Oyunda Noodle karakteri Tom'u şu şekilde tasvir eder:

Elbette aceleyle gönderilmişti gökten
Devletimizin direği olması için
Bedeni ufak tefek

¹¹ *Beggar's Opera* oyununun devamı niteliğinde olan *Polly*'de Walpole'un etkisiyle hiç sahnelenmeden Başmabeyinci Grafton Dükü tarafından yasaklanmıştır. Oyunda Macheath'i Walpole'la, Lucy'yi karısı Catherine Shorter'la, ve Polly'yi sonradan evlendiği metresi Maria Skerrett'le özdeşirilmiştir (Winton, 1993).

Başkanın bir bacağından iki kat küçük de olsa,
Ruhu bir dağ kadar yüce,
Ve bir zamanlar dağın fare doğurduğu gibi
Bu fare, İçinde bir dağ barındırmakta (175)

Gay burada Walpole'un çok yükselmesini eleştirmekte, 'başkan' pozisyonunun onun için 'iki beden' büyük olduğunu söyleyerek, fiziksel özellikleriyle alay etmektedir. Walpole 'küçük' düşürüldüğü bu oyunun sahnelenmesini önlese de, yayınlamasına engel olamamıştır.

Fielding'in *Tom Thumb* gibi Walpole ve hükümetle dolaylı bir biçimde alay eden oyunların yanında *Pasquin*, *The Historical Register of 1736* ve *Eurydice Hissed* gibi dönemin siyasi partilerini, bakanlarını ve Walpole'u açık ve net bir biçimde eleştiren oyunları mevcuttur. Bu nedenledir ki, özellikle *Pasquin* ve *Historical Register* sansür yasasının çıkmasındaki kilit etken olarak gösterilmektedir. Joseph Black "1737 Sahne Lisans Kanunu"nun özellikle *Pasquin* ve *A Vision of the Golden Rump*'ı¹² tetiklediğini belirtir¹³. James Sutherland'in ise bu konudaki görüşü şu şekildedir: "*The Historical Register* ve *Pasquin* siyasi yolsuzluğa karşı o kadar amansızca saldırdı ki, Walpole'u Lisans Kanunu'nu çıkarmaya mecbur etti" (1962:133). Bir başka ifadeyle, Walpole'un çileden çıkmasına neden olan başlıca yazarın Henry Fielding olduğu anlaşılmaktadır.

Fielding'in *Pasquin* adlı oyununda "Election" (Seçim) başlıklı komedi ve "The Life and Death of Common Sense" (Sağduyunun Yaşamı ve Ölümü) adındaki tragedya prova edilecektir. Bir bölgede seçimi konu alan *Election*, "Whig ve Tory" veya "Saray ve Kırsal Siyasi Partileri"ni temsil eden karakterler sunmaktadır. Vekil adayları oy toplamak için seçmenlere "direkt veya dolaylı" olarak para, geyik eti, şarap gibi rüşvet veya yetenekli olmayan birisini 'saray-şairi' (poet-laureat) veya 'et-yiyicilik' gibi garip pozisyonlar, ticari kazanç gibi vaadlerde bulunmaktaydılar. Eserin yazarına, oyununun rüşvet dışında bir şey içerip içermediği sorulduğunda, Tramwit bu oyunun hayatın tam bir temsili olduğunu belirtir. Oyunda seçimi Sör Henry Kazanır. Belediye başkanı seçimde karısının zoruyla başka bir adaya oy verdiğiinden, gelecek seçime kadar makam sahibi olamayacağından korkmaktadır, kızı ise üzüntüsünü şu şekilde ifade eder: "Anne, saray partisinin kaybı yüzüntüden üzüntümden öleceğim; eğer ötekiler avam kamarasında çoğunluğu sağlarsa, ne yaparız? Aman, Londra'ya

¹² Black'in bahsettiği oyun *A Vision of the Golden Rump* hiçbir şekilde günümüze ulaşamamıştır.

¹³ Joseph Laurence Black (2006). *The Restoration and the Eighteenth Century*. The Broadview Anthology of British Literature 2. Broadview Press. p. xxxix.

gitmeyelim.” Hem Tory’lerin, hem de Whig’leri eleştirildiği oyundan bir sezon sonra, aynı derecede ilgi gören *The Historical Register for the Year 1736* sahnelenir.

Historical Register’in başında, Fielding’in tiyatronun ve devletin durumundan bahsettiği, hükümeti ve özellikle Walpole’a saldırdığı, halka ithaf edilmiş bir giriş bölümü bulunmaktadır. Burada yazar siyasetçilerle ilgili düşüncelerini şu şekilde belirtmektedir:

Burada [oyunda] siyasetçilerin –nefretten ziyade acıma duygusu uyandıran bir grup kör mankafa olarak sunulduğu umarım gözden kaçmaz, ötekiler ise biraz rüşvet için Ülkelerinin Hürriyetinden ve Mülkiyetinden vazgeçebilecek nitelikte bencil üç kağıtçılar olarak tasvir edilmiştir (Dedication, 1737:A6)

Fielding Kahramanlık ve Gücün Fethedilmesinden sonra gerçekte halkın hürriyetlerini korumak ve muhafaza etmekle yükümlü kişilerin, bu görevlerini yerine getirmeyerek, halkın özgürlüklerinin engellendiğini, bastırıldığını, kurnaz ve usta siyaset sanatıyla kandırıldığını iddia eder. Bu doğrultuda, Walpole’a gönderme yaparak, “Böyle dahilere her çağda” rastlanmayan olumsuz örneklerden olduğunu ima eder. Halkın hürriyetlerini kökünden kazıyan ‘dahi’ Makyavelin kim olduğuna da şu şekilde işaret eder:

Duyuyor gibiyim, peki bu Vatansenverlerin dürüstlüğünü satın alan kim? Tabii ki altınla insanların aklını çelen Şeytan [...] Burada kastedilen o kadar açık ki, bunu yanlış bir şekilde yorumlayan, Thomas’ı, Johny’le ya da Old Nick’i [Şeytan] Old Bob’la karıştırır;

Sanırım yeteri kadar konuştum [...] (A7)

Burada ismi açıkça verilirse de, şeytanla özdeşirilen kişi Walpole’dur.

Pasquin gibi Tiyatro provasında geçen *Historical Register*, iki oyuncu (Oyuncu 1 ve Oyuncu 2) arasındaki bir diyalogla başlar. Oyuncu 2, Oyuncu 1’e hangi konu üzerine bir oyun yazmak istediğini sorunca şöyle bir cevap alır:

Oyuncu 1: Konusu olması şart değil, ama içinde bir hayli Hiciv olur, ve her Sayfada tekrarlarım, “Saraylılar hilekar ve borçlarını ödemiyorlar, Avukatlar hırsız, Tabibler Mankafa, Askerler Ödle, ve Bakanlar...”

Oyuncu 2: Ne? Ne?

Oyuncu 1: Yok, sadece isimlerini söyleyeceğim, bu Seyiriciyi ayaklandırmaya yeter! (2)

Prova oyununun 'Prolog' kısmı, hükümet yanlısı *Register* adlı kitapçığın içinde yer alan ve halk için yazdığı bölümde dahil ettiği kasideye taşlamada bulunur. Kitapçıktan alıntılacağı dörtlü şu şekildedir:

Böyle bir Gün, yılın günlerinden
Babalarımız tarafından hiç görülmedi;
Böyle bir Gün, Onda bir gün
Oğullarımızın bir daha göremeyecek. (A5; 5)

Fielding ayrıca 'Day' (Gün) sözcüğüne bir dipnot koyarak, bu kelimeyi isteyen 'Man' (Adam) şeklinde okuyabileceğini belirtir. Böylece, Walpole gibi 'kötü' bir adamın asla görülmediğini ve görülemeyeceğini ima eder. Oyundaki "Yeni Yıla Kaside"nin başı kitapçıktaki ilk dörtlüyü aynen muhafaza ederek hükümetle alay edilmektedir. (6).

Oyun çeşitli kesitlerden oluşmaktadır. Bunların ilki, hali hazırda vergilendirilmeyen bir şey bulmaya çalışan bir grup siyasetçiden oluşmaktadır:

Siyasetçi 2: Düşündüm ve bunun ancak bir vergiyle mümkün olabileceğini gördüm.

Siyasetçi 3: Onu düşündüm, ama hali hazırda neyin vergilendirilmediğini düşünüyordum.

Siyasetçi 2: Öğretim için vergi koysak.

Siyasetçi 3: Öğretimin gereksiz bir Madde olduğu doğru, ama bence Cehalete koyalım, çünkü Bilgi çok az kişinin Malı, ki bunlar fakir, elimize pek bir şey geçmez, ama Cehaletle hemen hemen Kraliyetin tüm Servetini alırız (8)

Burada, Walpole'un 1733 yılında Parlamento'da şarap ve tütüne uygulanacak vergi ile ilgili sunmayı hedeflediği ve pek rabet görmeyen tasarısı eleştirilmektedir.

Oyunda yer alan bir başka sahne de soyluların katıldığı bir muzayede'de geçmektedir. Açık arttırmaya "üç tanecik alçak gönüllülük", "bir şişe cesaret", "tiyatro için gösteri hazırlayan Bay. Hugh Pantomime'in ve Bakanlığı koruyan siyasi yazılar yazan Bay. William Goosequil'in zekası", "hem bir yargıç hemde Piskopos tarafından kullanılmış temiz bir vicdan" gibi pek rağbet görmeyen nesnelerin yanında 1000 Pound teklif verilen "bir miktar sarayda menfaat" çıkarılır (16-19). Bu muzayedede dönemin soylularının iyi özelliklerden yoksun oldukları vurgulanmaktadır. Fielding bu tip skeçler sunarak dönemini, soyluları, siyasetçileri, bakanları ve özellikle de Walpole'u eleştirmektedir.

Historical Register ile birlikte basılan *Eurydice Hissed* oyunu da yine tiyatro provası şeklindedir. Bu oyunda Fielding hem daha önce sahnelenip başarısız olan *Eurydice* (1737) adlı oyunuyla dalga geçmekte, hem de tam anlamıyla Walpole'u hedef almaktadır. Oyundaki yazar, sahnelenecek oyununun başkahramanın, aynı zamanda bir şair ve yönetmen olarak tasvir ettiğini belirtir:

Spatter: [...] Ben Muhteşem Adam'ı sadece şair değil, aynı zamanda bir tiyatronun yönetmeni yaptım, resmi kabulü (levee) ise rol isteyen oyuncular, oyunun bir kopyasını isteyen matbaacılar, loca görevlileri, sahne elemanları, kemancılar ve mum söndürücülerden oluşmaktadır. (39)

Prova edilecek oyunda eseri kaleme alan şair "Muhteşem Adam" Mr. Pillage aynı zamanda tiyatronun (Theatre House) sahibidir. Burada 'Theatre House' ile Avam Kamarası ('House of Commons') arasında paralellik kurulmakta, ve *Tom Thumb*'da "Muhteşem Adam" olarak tasvir edilen Walpole'a gönderme yapılarak alay edilmektedir. Ayrıca Yazar-Tiyatro Sahibi olan Mr. Pillage'ın ismindeki "pillage" 'soygun yapma' 'yağmalama' 'talan etme' anlamına gelmesi yine Walpole-rüşvet ilişkisini ima etmektedir. Mr. Pillage oyununun alkışlanması ve başarılı olması için çeşitli kişilere "eldiven" vb. nesnelere ısmarlamak, tanıdığın tanıdığına rol vermek ve oyununun basılması için para verme vaadinde bulunmak gibi çeşitli yollara başvurur.

Mr. Pillage'dan tek rüşvet kabul etmeyen, adı 'Dürüstlük' anlamına gelen Honestus'dur. Honestus ancak beğendiği takdirde alkışlayacağını belirtir. Honestus kimsenin önceden alkışlamaya ve yerden yere vurmaya kararlı bir şekilde gelmediği bir zamanı görmek istediğini belirtir. Mr. Pillage kimseden korkmadığını ve çoğunluğun seveceğini söyler: "Onlardan korkmuyorum, O kadar çok dostlarım var ki, Çoğunluk kesinlikle benim olacak". Honestus ise buna "İşleri Dostlarla yürütmeye lanet olsun" diyerek tepki gösterir (42). Burada kastedilen Walpole'un değişik şekillerde Parlameto'da çoğunluğun oyunu ve desteğini almasıdır. Fakat sonunda Mr. Pillage'ın oyunu beğeni toplamaz ve 'şakşakçıları' adeta oyunu ıslıklayarak yuhalamak için yarışırlar.

Fielding bunun gibi oyunlarda o kadar korkusuzca ve temkinsizce saldırmıştır ki, hükümet umumi şahsiyetlerin sahnede eleştirilmesine bir son getirmeye karar verir. Walpole'un 1735 yılında yaptığı ilk yasa teklifi geçmemiş, ancak *The Golden Rump* oyununu kullanarak 21 Haziran 1737'de 'Sahne Lisans Kanunu'nu çıkarmıştır. Hiç sahnelenmeyen veya basılmayan bu oyunun, gerçekten var olup olmadığı hakkında bile kuşkular vardır.

Bazıları oyunu Fielding'in yazdığını düşünürken, diğerleri Walpole'un bu iş için birisini menfaat karşılığı görevlendirdiğini düşünmektedir (Thomson, 1993:130). 1737 Sahne Lisans Kanunu'yla, bütün oyunların Başmabeyinci (Lord Chamberlain) tarafından onaylanması şartı getirilmiş ve Whig karşıtı oyunların çoğunluğunun sahnelendiği Little Theatre da dahil olmak üzere bütün lisanssız tiyatrolar kapatılmıştır. Bu doğrultuda, kraliyeti veya parlamentoyu hedef alan bütün oyunların sahnelenmesi yasaklanmıştır; ilk yasaklanan oyun, İsveç kralı Gustav Vasa'nın Walpole'un yönetimindeki parlamentoyu eleştirdiği *Gustavus Vasa* (1739) adlı oyun olmuştur.

Bu kanunun İngiliz Edebiyatı üstündeki etkisi tahmin edilemeyecek kadar büyük olmuştur. Öncelikle İngiltere'de görsel sansür her zaman yazılı sansürden daha katı olduğundan Henry Fielding ve Henry Brooke gibi siyasi içerikli oyunlar üreten yazarlar, bu alanda 'ekmek yiyemeyeceklerinden'¹⁴ sahneyi bırakıp kendilerini daha özgür kılan romana yönelmişlerdir. Inchbald, konuya ilişkin olarak, romancıların "özgürlükler ülkesinde" yaşarken, oyun yazarlarının despot bir hükümet altında yaşamlarını sürdürdüklerini" belirtmektedir (içinde Conolly, 1976:11). Ayrıca sırf sansürden korktuklarından dolayı Tobias Smollett ve Laurence Sterne gibi önemli yazarlar ise sahneye hiç bulaşmamıştır. 19. ve 20. yüzyılda yazan H. G. Wells bile sansürün daima oyun yazmaya cesaret edememesinin önemli bir nedeni olduğunu itiraf etmiştir (Fowell & Palmer, 1970:191). Bu doğrultuda, İngiliz romancıların sayısının artmasıyla oluşan yoğunluk sonucu 'roman' 18. yüzyılın baskın yazınsal türü olmuş, bu alanda çok önemli eserler verilmiştir. Öte yandan, İngiliz tiyatrosu açısından bakıldığında Richard Brinsley Sheridan ve Oliver Goldsmith'in oyunları dışında ağırlıklı olarak siyasi içerikten uzak duygusal komedi, kukla oyunları, pandomim ve 1737'den önce yazılmış, ve bu nedenle sansüre tabi olmayan, oyunlar hakim olmuştur. Sör Robert Walpole'un ölümünden sonra 'hiciv' türü oyunlar yazılsa da, söz konusu kanun tiyatroya telafi edilemez büyüklükte zarar verilmiştir.

¹⁴ Kanundan önce tiyatro eserinin sahnelenmesinin üçüncü gününde, tün hasılat yazara aitti. Buna Fielding *Pasquin* adlı oyununda gönderme yapar. Suför, nakit para olmadan şarap vermediklerini belirtince, Yazar Tramwit "Oyunun üçüncü güne kadar devam edeceğine ihtimal vermiyorlar mı?" der.

KAYNAKÇA

- BLACK, Joseph Laurence. (2006). "The Restoration and the Eighteenth Century". *The Broadview Anthology of British Literature 2*. Peterborough: Broadview Press.
- BREDVOLD, Louis I. (1966). *The Literature of the Restoration and the Eighteenth Century*. New York: Collier Books.
- CONOLLY, L. W. (1976). *The Censorship of English Drama 1737-1834*. San Marino: The Huntington Library.
- GAY, John. (1968). "The Beggar's Opera". *John Gay's The Beggar's Opera and Other Eighteenth-Century Plays*. Selected with an Introduction by John Hampden. London: Aldine Press. s.107-161.
- FIELDING, Henry. (1968). "The Tragedy of Tragedies, or Tomb Thumb the Great". *John Gay's The Beggar's Opera and Other Eighteenth-Century Plays*. Selected with an Introduction by John Hampden. London: Aldine Press. s.161-211.
- FIELDING, Henry. *The Historical Register For the Year 1736 As It is Acted in the New Theatre in the Hay-Market to which is added a very Merry Tragedy, called Eurydice Hiss'd Or, Word to the Wise*. Both written by the Author of Pasquin. To these are prefixed to the Dedication. London: J. Roberts, 1737.
- FOWELL, Frank & Frank PALMER. (1970). *Censorship in England*. New York: Burt Franklin.
- HOGARTH, George. (1976). *The Musical Drama Vol II*. London: Richard Bentley.
- HYLAND, Paul & Neil SAMMELLS. (1992). *Writing and Censorship in Britain*. London: Routledge.
- PREVITE-ORTON. (1968). *Political Satire in English Poetry*. New York: Russell & Russell.
- RIVERO, Albert J. (1989). *The Plays of Henry Fielding: A Critical Study of His Dramatic Career*. Charlottesville: University Press of Virginia.
- SIERZ, Aleks. (2001). *In-ner-face Theatre: British Drama Today*. London: Faber & Faber.
- SUTHERLAND, James. (1962). *English Satire*. Cambridge: Cambridge University Press.

- ŞENLEN GÜVENÇ, Sıla. (2001). "Sansür ve Sansürcü: Anthony Neilson'un *Sansürcü* adlı Oyunu". *Tiyatro Araştırma Dergisi* 31. 7-20.
- THOMSON, Peter. (1993). 'Magna Farta': Walpole and the Golden Rump', Keith Cameron (ed), *Humour and History*. Oxford: Intellect.
- VOORDE, Frans Pieter van der. (1966). *Henry Fielding: Critic and Satirist*. New York: Haskell House.
- WHARTON, Grace & Philip. (1890). *The Wits and Beaux of Society Volume 2*. Philadelphia: Porter & Coates.
- WINTON, Calhoun. (1993). *John Gay and the London theatre*. Lexington: University Press of Kentucky.